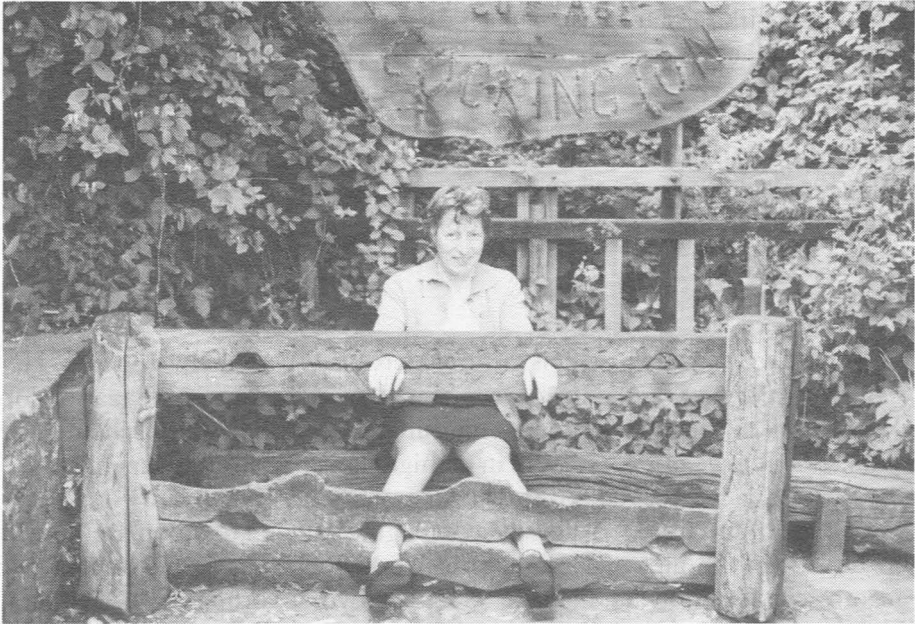

SCHANDSTRAFINSTRUMENTEN LANGS DE GENTSE STRATEN

In “Ons Heem” jg. 37, 5-6 Herfstmaand-Slachtmaand 1983, vinden we op blz. 143 het volgende : “... In de Middeleeuwen en de Moderne Tijden stond of zat de delinkwent bij de tepronkstelling op een openbare plaats, vastgeketend aan een muur, op een bank, tegen een paal, op een verhoog, op een ladder, in een kooi of in kluisterhout, om er gedurende enige tijd aan het misprijzen van de bevolking overgeleverd te worden...”

Afbeelding 1. Te Cockington nabij Torquay in Groot-Brittanië kan men zich als toeristische attractie laten fotograferen, geklemd in een oude schandbank.

Volgens sommigen bestonden er ook manden met wankele bodem, waarin de misdadigers boven het water werden gehangen tot ze letterlijk “door de mand vielen”!

Alfons van Werveke schrijft o.a. het volgende : “... De tentoonstelling *in* een ladder werd te Gent toegepast door den Raad van Vlaanderen, die in 's-Gravensteen zetelde. De veroordeelde werd *tusschen* twee sporten van een vlak liggende ladder gestoken en er aan vastgebonden, vóór de poort...
... Pelorijn, een woord, waarvan de oorsprong onbekend is, wordt gezegd van een schavot en ook van een schandpaal...

... In een Franschen tekst van de XVIe eeuw lezen wij : Pelorijn en ladder

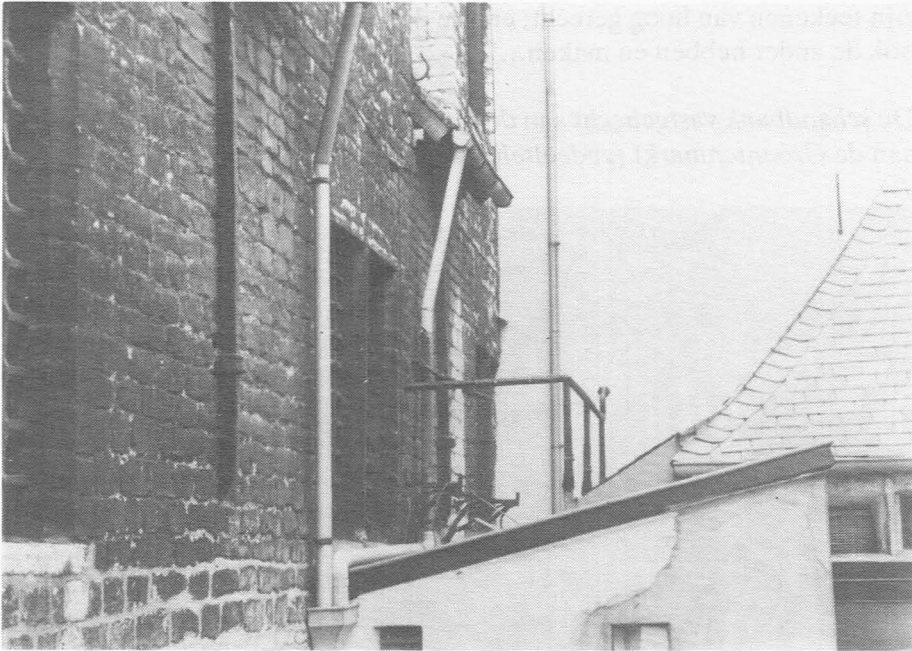
zijn teekenen van hoog gerecht; en wie de een kan hebben en maken, mag ook de ander hebben en maken...”

De schandbank vastgehecht aan de gevel van het gewezen Groot Vleeshuis aan de Groentenmarkt (gedeeltelijk achter het Galgenhuisje)

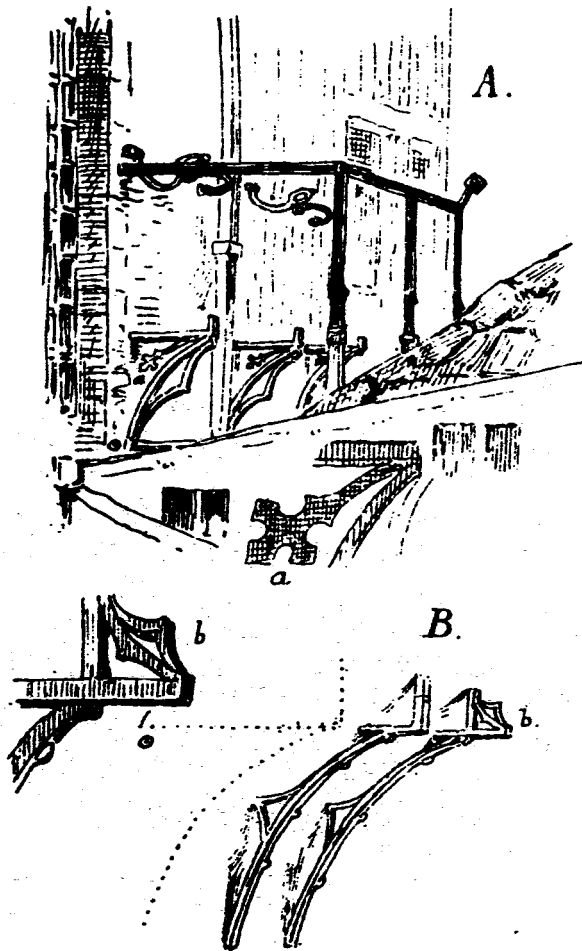
Afbeelding 2. “t Galgenhuisje”

A. van Werveke schrijft : “De oudste tekst, waarin er sprake is van het Gentsche pelorijn, is van 1326 : “van den werke aan ’t Vleeshuus te betene ende an een nieu pelorijn te maken.”” Dit doet ons veronderstellen, dat het eerste houten vleeshuis ook reeds een pelorijn bezat. Tegen de huidige gevel van het gewezen Groot Vleeshuis, half verscholen achter het dak van het kleine Koffiehuis, “t Galgenhuisje” genaamd, aan de Groentenmarkt zijn de smeedijzeren resten te zien van een vijftiende-eeuwse schandbank. In 1418, toen het Groot Vleeshuis, het huidig gebouw, aldaar werd opgetrokken, monterde men dit pelorijn op manshoogte tegen de gevel. Vier halsbanden werden door middel van vaste ringen in de muur verankerd. Waarschijnlijk werden de veroordeelden er in vastgezet bij middel van hangsloten. Wat lager waren er drie Gotische steunen met een zitbank, voor de tentoonstelling van de veroordeelden, aan de muur bevestigd (zie A a en a op de tekening van A. Heins). De plankenvloer, die men gebruikte om de misdadigers te installeren, kwam ongeveer op de hoogte van de

Afbeelding 3. De schandbank.

dakgoot van het Galgenhuisje. Links aan de muur ontstaat een leuning die de zitbank omsloot en rechts, langs de gewezen toegang tot de plankenvloer, in een sierlijk veelhoekig handvat eindigt. Drie ingelijste stijlen ondersteunen deze leuning. Resten, van twee van de drie stevige boogvormige steunen van de plankenvloer, zijn aan de muur in het Galgenhuisje te zoeken (zie B b en b op de tekening van A. Heins). A. van Werveke schrijft : “Het pelorijn aan het Galgenhuizeken is niet langer gebruikt geworden dan tot 1529. Dan is men begonnen een schavot te stellen vóór de stadsgevangenis op de Koornmarkt, namelijk het Chastelet, dat stond waar nu de Post is. Sedertdien stelde men aldaar ten toon, en, nog later, vóór het Stadhuis.”

Afbeelding 4. Reconstructieve tekening van de schandbank door A. Heins.

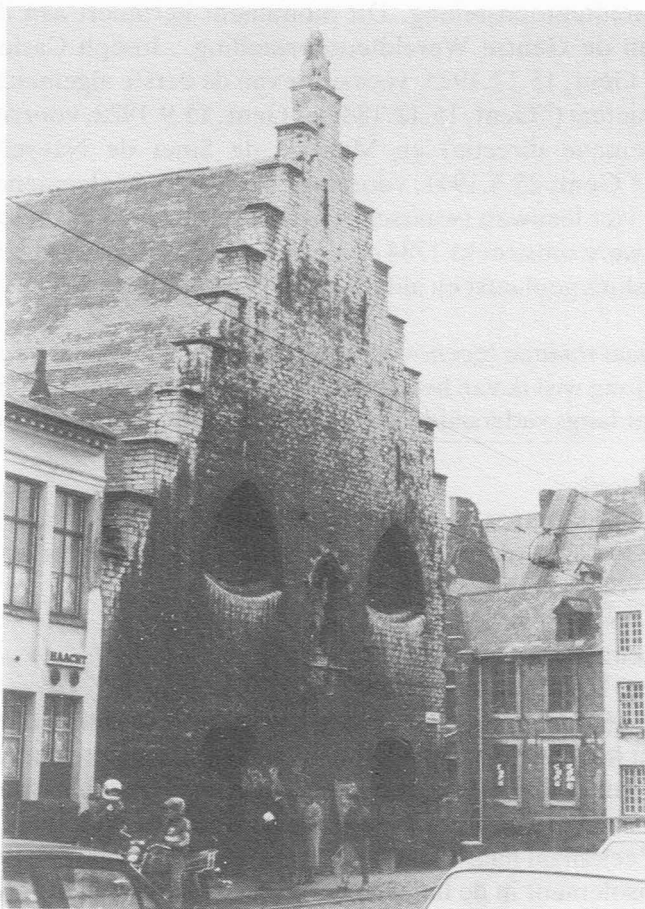
Een herinneringsmonument, nabootsing van een pilaar van de Vismarkt, staande op het Sint-Veerleplein en een gebeeldhouwde leeuw zittend op de nok van de noord-oostgevel van het gewezen Groot Vleeshuis.

Op de vier hoeken van de Vismarkt (de huidige Groentenmarkt) stonden tot 1483 houten staken. Zij werden "kolommen van gerechtigheid" genoemd, omdat misdadigers er met één oor aan vastgenageld werden. (De uitdrukking "vis van beneden staken" herinnert ons nog aan het feit, dat vis van tweede keus, die dus niet zo vers meer was, buiten en terzelfder tijd lager, dan de afbakening door deze staken, moest verkocht worden). Als strafmaatregel heeft de heer Gheleyn van Maldeghem in 1483 vier ste-

Afbeelding 5. Een herinneringsmonument.

nen pilaren moeten bekostigen in vervanging van de vier versleten houten staken, vandaar één van de benamingen van het huidige monument : “Kolum van de Sire van Maldeghem”. Deze stenen kolommen stonden tot ongeveer 1784 op die plaats (de huidige Groentenmarkt) en hadden een achtkantig voetstuk en een ronde zuil. De leeuw neerzittend en gekroond hield tussen de voorpoten de stok van de banier, in de vorm van een verlengde rechthoek. De kroon en de banier waren in koper. René de Herdt geeft de namen op van de kunstenaars, die aan het tot stand komen van de vier leeuwen hebben gewerkt : Zij werden door Stevin Pauwels in witte steen gekapt naar het ontwerp van schilder August de Brune. De kronen werden door Jan van Laerbeke in brons (volgens anderen in koper) gegoten naar het ontwerp van beeldsnijder Ghijs. De schildersgezellen Arend van den Houte en Lievin de Stoovere staken de dieren in de verf. Deze kolommen hebben waarschijnlijk enkel tot afbakening van de markt gediend. (In 1539

Afbeelding 6. Noord-oostgevel van het gewezen Groot-Vleeshuis.

ging men met een veroordeelde naar de galg, staande buiten de Muidepoort, aan de Meulesteedsesteenweg, om hem met één oor aan de stok te spijkeren.) De vier zinnebeelden waren : het Keizerrijk, Bourgondië, Vlaanderen en Gent. Het is de kolom, bekroond door een leeuw die de Gentse vlag houdt, die nagemaakt werd. Zij zou vervaardigd zijn voor de afdeling “Oud-Vlaanderen” van de Gentse Wereldtentoonstelling 1913 door beeldhouwer Oscar Sinia (° Gent, 8.5.1877 - † Gent, 31.8.1956) en architect Valentin Vaerwyck (° Gent, 3.3.1882 - † Gent, 27.11.1959). Of deze zuil werkelijk op de Gentse Wereldtentoonstelling gestaan heeft konden we niet achterhalen. Ze werd van een tekst voorzien en op het Sint-Veerleplein (waarschijnlijk het oudste plein van Gent) geplaatst op initiatief van “Les Amis du vieux Gand” en aldaar van haar houten omheining ontdaan op zaterdag 17 juli 1926. Dit zou bekostigd zijn met de geldresten van de

Gentse Wereldtentoonstelling. Dit monument herinnert aan de drie beheerders van de Gentse Wereldtentoonstelling : Joseph Casier (° Gent, 1.3.1852 - † Gent, 15.12.1925, voorzitter van de eerste algemene directie), Emile Coppieters (° Gent, 15.12.1849 - † Gent, 15.9.1922, voorzitter van de tweede algemene directie) en Maurice de Smet de Naeyer (° Gent, 22.7.1862 - † Gent, 23.5.1941, voorzitter van de derde algemene directie). Eén van de vier leeuwen (waarschijnlijk deze die nog in de beste toestand verkeerde) werd omstreeks 1784 op de nok van de noord-oostgevel van het Groot Vleeshuis geplaatst en aldaar vernieuwd in het begin van deze eeuw.

De schandpaal staande tegenover de Sint-Bavoparochiekerk van Mendonk
Reeds zeer jong wist ik van het bestaan af van de gemeente Mendonk. Mijn grootmoeder langs vaderszijde was een Mendonkse. Van haar leerde ik het versje :

“Mendonk

Sprendonk (naam van de gewezen heerlijkheid waarvan het grondgebied in 1788 bij dat van de gemeente Mendonk werd gevoegd).

Kerk zonder wijzers (van het uurwerk)

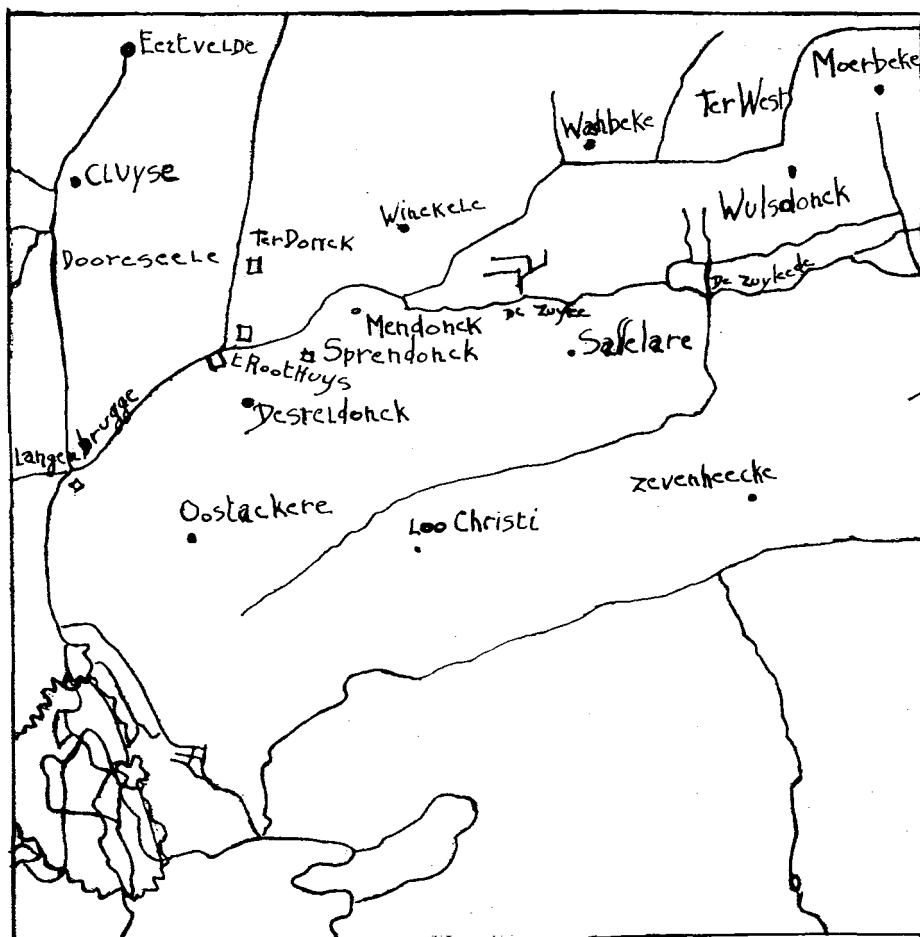
Smid zonder ijzers (hoefijzers)

Bakker zonder brood

Geheel Mendonk is in nood!”

De inhoud van het versje wijst op een miserabele toestand, die misschien wel te wijten was aan de omstandigheid, dat deze gemeente tamelijk afgelegen was en enkel landbouwers onder haar bewoners telde. De nabijheid van het Kanaal van Terneuzen (de vroegere Sassevaart en sinds 16 november 1964 “Zeekanaal naar Gent” genoemd), de Moervaart en de Zuidlede hebben dit isolement in de hand gewerkt. De sikkel en de bijl, reeds in het schild van Mendonk in 1438, verhalen ons van landbouw en bosbouw. Vele plaatsnamen uit de omgeving spreken ons van vochtige, moerassige gronden met zandige verhevenheden : Desteldonk, Mendonk, Moerbeke, de Oostdonkstraat, Puyenbroeck, Sprendonk, Terdonk, Wachtebeke, Wulfdonk, enz. Op 23 januari 1965 werd de gemeente Mendonk afgeschaft en het grootste gedeelte van haar grondgebied werd bij de stad Gent ingelijfd met het oog op de verbreding van het Zeekanaal naar Gent.

Bij saneringswerken op het oude kerkhof van Mendonk, stootte men op 19 juli 1872 op de 4,38 m hoge, granieten schandpaal. Op de top prijkt het wapenschild van Govardus Gerardus van Eersel, de 16e bisschop van Gent, namelijk van 30.4.1772 tot aan zijn overlijden te Gent op 24.5.1778. Zijn lijfspreuk luidde : “Ordinate et provide” (Orde en Vooruitzicht). Van Eersel werd te Antwerpen geboren op 28.12.1713, hij was in 1734 primus wijsbegeerte te Leuven. Zijn wapenschild, dat hij zelf ontwierp, toont een grafelijke kroon (In het boek “Histoire chronologique des évêques...” door E. Hellin, opgedragen aan Van Eersel en in zijn opdracht geschreven, staat

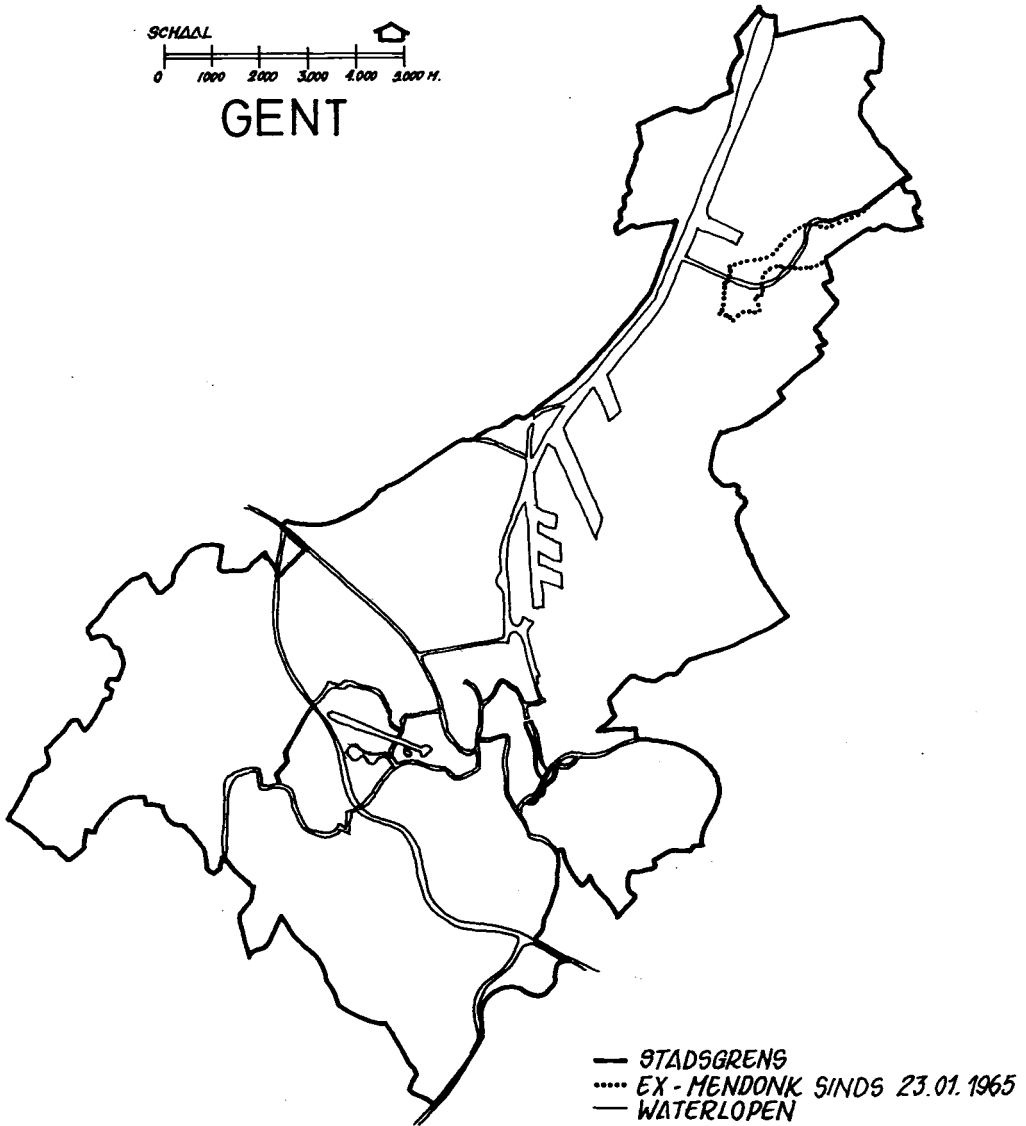

NAAR FLANDRIA ILLUSTRATA

1641

Afbeelding 7. Oude waterwegen.

Van Eersel betiteld o.a. als graaf van Evergem. Volgens A. Sanderus in "Verheerlijkt Vlaandre" pronken Evergem en Mendonck met de titel van graafschap. Over Sprendonck wordt niet gesproken. Op oude kaarten echter wordt ook deze heerlijkheid als "graafschap" betiteld! Evergem, Mendonck en ook Sprendonck vielen grotendeels onder het Sint-Baafsdomlein. Bij de afschaffing van de Sint-Baafsabdij in 1540 werd de Gentse bisschop immers heer van het Sint-Baafsdomlein en het kapittel van de Sint-Baafskerk de grondeigenaar), een prelaatshoed, een koord met tweemaal tien kwasten en onderaan gekruiste lauwertakken. In het schild staan nog drie opspringende dieren. Vermits zij een zeer verschillend uitzicht hebben op de verscheidene afbeeldingen is het een onbegonnen werk er een benaming

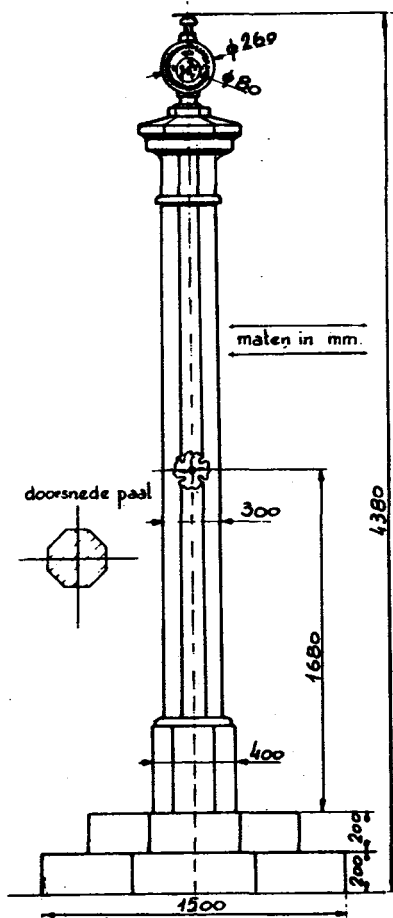
Afbeelding 8. Plan van Gent.

te willen voor verzinnen. De schandpaal heeft een voetstuk met twee treden en een achtkantige zuil. De keten en halsband, welke in de bladversiering midden de paal hingen, schijnen spoorloos te zijn sinds 1964. Bij Regentsbesluit van 8.2.1946 werd deze paal gerangschikt als monument. A. van Werveke schrijft nog het volgende : “Vele gerechtshoven van heerlijkheden op den buiten hadden als pelorijn een houten staak of een zuil van blauwe steen”. Daniël Vanacker denkt dat deze schandpaal afkomstig is

Afbeelding 9. De schandpaal.

van het naburige Wulfsdonk. De heerlijkheid Wulfsdonk te Moerbeke was de proosdij van waaruit Mendonk door de Gentse Sint-Baafsabdij reeds in de 13e eeuw ontgonnen werd. Deze schandpaal zou eveneens aan de Puibrug over de Zuidlede kunnen gestaan hebben! (De Puibrug is heden opgeslorpt door het Provinciaal Domein Puyenbroeck. Het domein dankt er zijn naam aan). Een pui is immers een hogere steen of boord van waarop vroeger bekendmakingen werden afgelezen of recht werd gesproken. Een brug is een plaats met grote volkstoeloop en de Zuidlede was eigendom van Sint-Baafs. Onder keizerin Maria Theresia verscheen een eerste decreet tot afschaffing van de schandpalen. Onder keizer Jozef II verscheen een tweede decreet tot afschaffing van de schandpalen. Men zal dan ook vóór de openbare verkoop van het bezit van Sint-Baafs op Mendonk in 1798 aaning, niet gedraald hebben om de schandpaal veilig op het kerkhof in te delven. Waar kon men hem beter verbergen? Het kerkhof was immers op dat ogenblik het ideaal terrein, dat niet openbaar verkocht werd!

Afbeelding 10. Schets van de schandpaal, met toelating overgenomen uit : Sint-Laurensklok, Zelzate, jaargang 50 nr. 3 (1977-1978).

BIBLIOGRAFIE

- Den nieuwen volmaekten gregoriaenschen almanach 1801-1900, Gent.
- De schandpaal van Mendonk, door Daniël Vanacker, in : Heemkundig nieuws, nov.-dec. 1983, Gent.
- Gand monumental et pittoresque, door H. van Duyse, Brussel, z.d.
- Gedenkbladen uit het leven onzer voorouders, door Alfons van Werveke, Gent, 1936.
- Gent II, door Frans de Potter, Gent, 1884.
- Het pelorijn aan het Groot Vleeshuis, door Pierre Kluyskens, in : De Gentenaar, 3.2.1952.

- Histoire chronologique des évêques..., door E. Hellin, Gent 1772.
- Hoever staat het met de "Inventaris van het rechtshistorisch patrimonium van België?", door P. de Win, in : Ons Heem, Hooimaand 1983, Brugge.
- In het kader van de "Inventaris van het rechtshistorisch patrimonium van België" : de schandstrafinstrumenten, door P. de Win, in : Ons Heem, Herfstmaand-slachtm-aand 1983, Brugge.
- In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad, door Suzanne Janssens, Gent, 1980.
- Inventaris van het kunstpatrimonium van Oostvlaanderen V Sint-Baafskathedraal Gent, door Dr. Elisabeth Dhanens, Gent, 1965.
- Langs het Kanaal, door Daniël Vanacker en Michiel Hendryckx, Langerbrugge, 1982.
- Le Pilori, door A. Heins, in : Inventaire Archéologique de Gand, Gent, 15.12.1897.
- Schandpalen, door Br. Leopold en Roger Audenaert, in : Sint-Laurensklok, Zelzate, jaargang 50 nr. 3 (1977-1978).
- Te schande op de Vismarkt, door René de Herdt, in : Toerisme in Oost-Vlaanderen, jan-febr. 1976.
- Verheerlijkt Vlaandre, door Antonius Sanderus, Leiden, Rotterdam, den Haag, 1735.

Suzanne JANSSENS

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (vervolg)

De Darmen : beter gekend als "vette darmen", worden omgekeerd goed geschrobt, meermaals afgezoden en dan gestoofd. Zo bereid behoorden zij, net als gesmolten vet met kaantjes, ajuinsaus en dergelijke zaken tot het menu van de minstbe-deelden en zijn nu (gezien de veranderde levensomstandighe-den en ook de onaangename reuk bij het bakken) zo goed als volledig verdwenen. Alleen kan ik nog een bereiding aanbeve-len van kalfsdarmen "à la vinaigrette". Men laat de gereinigde darmen een kwartuur afkoken, dan afkoelen. Men snijdt ze in stukken die men dan goed laat koken in een witte saus. Men laat ze verzijpen en dient ze dan op omringd van groene peterselie met een saus van olie, azijn, peper, zout, ci-boel, dragonderkruid, zeer fijngehakte peterselie.

Zwezerik : Vroeger, bij de gewone mens, zo begon onze Keukenpiet, was dat alleen een tamelijk waardeloos iets dat in stukjes gesneden moest bijge-voegd worden in de Gentse stoverij. Nu is het meestal een fijne brok, voor-al kalfszwezerik, gebruikt in verschillende keurgerechten. Maar, zo ver-volgte onze nog maar half herstelde vriend, belooft aan uw lezers dat ik vol-